

Av hæli høgt og sneitt av tá

Ein heilsan til Rikard Long, yrkjaran og málfrøðingin, og ein viðmerking til tað íslenska rákið í føroyskum málsligum arbeiði

I

„...men tá ið hann nú leit seg um, kendi hann seg ikki aftur. Tað vóru ikki hesi andlitini, ið høvdu verið mest at siggja her tá, ógvuliga ymis andlit til skapilsí fyrri alt tað...men øll við einum felags merki, nøkrum sterkum, átufrekum, einari tvørran av søgu, av forfedrum, eins og hevði lagnan sett teimum fótin á bakið og sipað teir burtur av stóðu teirra fram á ein stað, har teir ikki hoyrdu heima, har teir hóskaðu eins og blátt eyga til kjóla og hvítt...og teir sótu saman við gentum sum teir sjálvir, við hári frá Paris, eygnabráum frá Breining og vørrum eins reyðum og kinnum teirra, ein potpourri, ein cocktail av parfumu og sminku, gimsteinum og skróðandi silki frá hinum dýrasta maison...hví kom hann at hugsa um húnarnar í Rom, hesar barbarar á heystbaki, ið sigraðu yvir øllum vegna matarlysti sínum og styrki, óvitsku síni og tvørrandi illusionum, hvussu teir settu seg í rómanhanha setur, ótu mat teirra, kindu konum teirra, keyptu sær búna teirra og lærdu seg vahnar teirra og hábrøgd, men kundu ikki keypa sær andlit teirra, hugsunarhátt teirra, ættarbræði og túundaára-gomlu traditióin...“

TAD ER ÓGJØRLIGT at hugsa sær, hvat ið kundi hent. Valt er valt, og tær gøtur, vit kanska mungandi hugdu eftir á livsins vegamótum, men ikki gingu, eru ævinliga huldar. Og kortini visir hetta litla brotið, sum er tikið burtur úr eini stuttu søgu eftir Rikard Long (Varðin 1927), tí einastu, hann hevur skrivað, at hesin maður, um hann legði í, hevði kunnað gjørt okkara bókmentir rúmligari, ja kanska broytt kósina í føroyskum stuttu søgu- og skaldsøgu kynstri. Settan eitur »Kafeið«. Hon er eitt bilæt av einum kafe í Keyptmannahavn í 20'um. Men hon er samstundis ein tíðarmynd, ein mynd av 20'um, við jazz, bráðrikum andloysi, følskum glæstri, ein impr-

essionistisk, skjótt streymandi skitsa av hesum ridlandi og ovfarakáta tíðarskeiðinum millum 1. heimsbardaga og nazismuna, sum visir, at Rikard Long, um hann ikki valdi øðrvísi, hevði kunnað givið okkara skaldskapi eitt fleyruttanifrá, frásøgukynstrið hjá tí andiliga heimsborgaranum.

Kveikjarin

Men Rikard Long legði ikki í at skriva bókur. Hann valdi at vera tann, sum hjálpti til, sum eggjaði, legði til rættis, sum hjúklaði um teir fáu spirarnar, sum tá vóru í føroyskum mentunarlívi. Og tað kann tykjast undarligt at siga tað, men tá vit nú lesa tað, sum finst eftir Rikard Long, tykist, sum hann í mongum forom hevði betri gávur enn teir, sum hann brúkti sínar kreftir og sín arbeiðshug at hjálpa.

Tíðin liður. Fólki verða gloymd. Og vit, sum sita millum áskoðararnar, siggja ikki nógv til teirra, sum stríðast aftan fyri leiktjöldini. Og tá ið tað so, friggjadagin tann 17. september 1976, spurdist, at nevndin fyri M. A. Jacobsens-virðis-lønini hevði avgjørt at lata okkara elsta og hugabesta andiliga pallstjóra fáa hesa heiðursløn, vóru tað helst nøkur, ið høvdu gloymt, at millum okkara livdi, og livir, ein maður, ið eitur Rikard Long, tíansheldur vistu nakað um, hvat hesin maður hevði avrikað. Onnur, tey, sum vistu betur, hvukku eitt sindur, tá ið tey frættu, hvat úrslit nevndin var komin til, nakað sum tú hvøkkur, tá tú leingi hevur sitið uppi yvir einum fólki í barnðømi, og so knappliga, mitt í mjørkanum, hoyrir ein skilagóðan setning. Endiliga eitt skilagott tiltak frá nevndini, og kortini — í seinna lagi kom henda takkarlønin fyrri eitt heilt liv av lönarleysum ódnartøkum á so mongum økjum í okkara samfelag.

Speisemið

Sum man raggaði sær niðan eftir Áarvegnum í skýmingini

sá ein fyrri sær í huganum henda mannin — í so mongum lutum ólíkur landsmonnum sínum. Humuristur, av tí speiskara slagnum, í einum landi har humor mest bara er kent sum tað at flenna at fólki. Í síni hugsan snúiligur og kimiligur, í einum landi, har andilig naggatódn er tað vanligasta, ikki minst millum mál- og bókmentaførðingar. Av lyndi og í síni bókmentaligu tráan einasti føroyski kvistur av tí træ, sum var plantað av Voltaire og Swift, sum í Noreg fostraði Sigurd Hoel og Helge Krog, í Sveriki Söderberg og í Danmark Hans Scherfig. Ein maður, ið hevði røkt sína huga heilt upp í ellisárini, í einum landi, har teir flestu heilarnir longu á tjúgu ára aldri liggja á bloti í bruknaðum ølklubbum.

Og samstundis, meðan stóroygdar fjúrtanára gamlar gentur stóðu og nistu eggjandi eftir teirra javnaldrum, ið sum smár stoltir desperados struku oman og niðan á prutlum sínum, rann ein onnur mynd fram fyrri ein, tað var, sum fjaraði býurin burtur, og ein annar býur livnaði upp, Havnin, áðrenn áin var lögð undir heilt, áðrenn neystini vóru rivin niður og pylsvognar bygdir í staðin fyrri, áðrenn tað var blivið vágaverk hjá mammum út fyrri dyr, stutt sagt, áðrenn heim-sins besta býráð hevði lagt alt til rættis á besta hátt:

Mær fellur ganga fjálg
í gomlum stræti
tá lat er stilt, og ongar
hurðar smella,
og hoyra hvølt á náttar
kvirrulæti
mitt fótafar mót brúgvargróti gella

Skaldið

Ein fjølbroytt slóð liggur eftir henda sjáldsama mannin. Hann var hendinga urtagarðsmaður. Hann var eitt skifti politikari. Hann var Føroya einasti rættiligi bókaummælari í triátíurum. Hann var blaðmaður og blaðstjóri. Og hann var, sum áður nevnt, í ein mansaldur andi-

Rikard Long, sum er føddur 23. januar 1889, og sum soleiðis nú er 88 ára gamal, hevur sett sær djúp spor á mongum økjum í okkara samfelag. Hann var politikari. Hann var urtagarðsmaður. Hann var í 30'unum tann einasti rættiliga bókmentummælari, vit høvdu. Hann var í ein mansaldur blaðstjóri á »Varðanum« og samstundis andiligur kveikjari hjá mongum skrivandi føroyingi. Hann var lærari á skiparaskúlanum, í realskúlanum og á læraraskúlanum, og hansara næmingar minnst hann sum tann, ið fram um alt fekk teir at bliva góðar við móðurmálið.

Føroyingar kenna Rikard Long best sum yrkjar. Millum tær kendastu av hansara yrkingum eru gróðrarkykingin »Vætan« og »Í Sundalagnum ein sólskinsdag«, sum Toftakórið so hugtakandi syngur.

Men lítill ivi er um, at tað verður tað málfrøðislaga arbeiðið hjá Rikard Long, sum í framtíðini fer at gera mest um seg. Rikard Long verður, kunnu vit kanska siga, sjálvsagdur forseti í tí málsliga skuggakabinetti, sum fer at taka um endan, tá mállúkararnir mugu dvína. Hansara høvuðshugsan er, at tann málreinsing, sum tók seg upp fyrst í hesi öld, og sum mong í fyrstuni vóru so fegin um, ikki hevur gjørt og ikki ger, tað gagn, sum vit halda. Málreinsararnir vistu — og vita — ov lítið. Teir hava tí beint fyrri mongum, sum er gamalt í málinum, og samstundis noytt óføroyskan málburð inn í málið. Teir hava lagt mest dent á orðini, men gloymt orðasamansettingina. Nógvir av teimum vanvirðu — vanvirða — innast inni sjálva beinagrindina í føroyskum bygdamáli. Og við síni mekanisku, ómusikalsku máluppfatnara fara teir ikki nógv væl um nýansurnar í málinum.

Rikard Long var tann fyrsti, sum talaði at. Tær viðmerkingar, sum hann hevur gjørt til málreinsingina, finnast í fyra greinum:

- 1) Ummæli av »Mannakroppinum« eftir H. D. Joensen (Skúlablaðið 1957).
 - 2) Avisandi kenniorð í føroyskum (Skúlablaðið 1961).
 - 3) Ummæli av donsk-føroysku orðabókini eftir Jóhannes av Skarði (Dagblaðið ókt, nov, dec, 1967).
 - 4) Hugleiðingar yvir »Føroysk orðafelli og orðtøk« eftir Jóan Christian í Hesti. (Varðin 1969).
- Samstundis sum Rikard Long í hesum greinum hevur viðgjørt málreinsingina og funnist at henni, er hann farin í holt við ein annan spurning, sum higartil hevur verið gloymdur, men sum verður meira og meira umráðandi, sum tíðin gongur: Hvussu er okkara máli uppbyggt? Hvát er tað, sum skapar tónan í okkara máli? Hvussu ber tað til, at øll íslensk eftirapening setur sær so greiflig og sundursorlandi spør?

Greinirnar hjá Rikard Long eru ikki nøkur heild. Men umframt at vera eitt hart tiltrøngt mótmæli móti teimum, sum nógv leingi ótálmaðir hava bekláð í okkara málsliga urtagarði, eru tær tann fyrsta trilvandi royndin at skriva ein føroyskan syntaks, t.e. eina bók um beinagrindina, struktúrin, í føroyskum. Tað átti at verið ein sjálvsögð uppgáva hjá onkrum av okkara málfrøðingum at gjørt hetta arbeiðið líðugt.